

De slag van Lekkerbeetje

Marcel van der Heijden *

Vierhonderd jaar geleden – 5 februari 1600 – vond midden in de Tachtigjarige Oorlog de slag van Lekkerbeetje plaats op de Vughtse hei. Het was een soort laatmiddeleeuws duel met pistolen en zwaarden tussen twee groepen vechtersbazen: Bosschenaren en Fransen in dienst van de Republiek. Op verzoek van de redactie schreef de historicus dr. Marcel van der Heijden een verkorte versie van zijn onlangs verschenen boekje.

Een fascinerend relaas van een gebeurtenis, die vele kunstenaars tot gravures, prenten en schilderijen inspireerde.

In het Noordbrabants Museum berust sinds 1867 dit tegeltableau van de Slag, waarschijnlijk in de 17^e eeuw vervaardigd door de Delftse tegelschilder Anthonie ter Hempel. Het tableau is afkomstig uit een huis op de Brede Haven. (Foto: Noordbrabants Museum)

Achtergronden¹

De Tachtigjarige Oorlog was geen strijd die van dag tot dag in alle hevigheid en op een breed front werd uitgevochten. 's Winters bijvoorbeeld gebeurde er niet veel.

's Zomers vonden de grote ondernemingen plaats, vooral campagnes om, dan hier, dan daar, steden in te nemen. Mèt een stad kreeg men ook het omliggende gebied onder controle, maar het verder weg gelegen platteland bleef dikwijls een soort niemandsland of, erger, betwist gebied, dat veel last ondervond van doortrekkende legereenheden van beide partijen.

Stadhouder Maurits had in 1590 Breda ingenomen en in 1593 Geertruidenberg, maar het grootste deel van wat nu Noord-Brabant heet was in 1600 nog

in Spaanse handen, waaronder 's-Hertogenbosch. Wat Geertruidenberg betreft: dit stadje speelt nog een rol in de marge van ons verhaal. Het was al eens eerder Staats (d.w.z. van de Staten-Generaal) geweest, maar was door verraad van het (omgekechte) garnizoen weer in Spaanse handen gevallen. De verraders, 'Bergverkopers' genoemd, waren toen door de Staten-Generaal vogelvrij verklaard. Een van hen was onze Lekkerbeetje, een Bosschenaar, die eigenlijk Gerard Abrahams van Houwelingen heette. Waaraan hij zijn bijnaam, die 'lekker hapje' of 'lekkerbek' betekent, te danken had is niet bekend. Hij ging over naar de vijand en werd in 's-Hertogenbosch luitenant (plaatsvervanger) van de militaire gouverneur, Anthonie Schets van Grobbendonck.

De aanleiding

Grobbendonck had een groep ruiters onder commando van Lekkerbeetje naar Diest gestuurd, van waaruit ze patrouillediensten deden. Op zekere dag – het was in november 1599 – overmeesterden ze een groep ruiters onder commando van Jacques de Visé. Het betrof een deel van een compagnie Fransen, waarvan de edelman Pierre de Bréauté de kapitein was. De Visé was zijn luitenant. De Bréauté was in dienst van de Staten-Generaal en maakte op dat moment met zijn compagnie deel uit van het garnizoen van Geertruidenberg. Er hadden na de beëindiging van een Frans-Spaanse oorlog (1598) nogal wat Franse beroepsmilitairen emplooi gezocht in de Republiek. De Bréauté, met 'de eere ende reputatie van een zeer vroom en vaillant (dapper en sterk) soldaet'², was op aanbeveling van de Franse koning door Maurits in dienst genomen. Hij was nog geen twintig jaar oud. De Visé en zijn mannen werden gevangen genomen. Hij vroeg zijn kapitein per brief om losgeld te sturen. Gevangen genomen soldaten vrijkopen was een vrij gewone praktijk, omdat men krijgsgevangenen slecht kon gebruiken. De Visé kreeg het geld wel, maar tevens een stortvloed van verwijten. Een officier van De Bréauté had zich niet moeten laten inpakken, nog niet door een dubbele overmacht. Hij, De Bréauté, zou het met twintig van zijn mannen wel durven opnemen tegen veertig Bosschenaren. Uiteraard las ook Lekkerbeetje deze brief, en De Bréauté kreeg zijn zin: Lekkerbeetje nam de uitdaging aan, als ze tenminste zouden strijden ieder met een gelijk aantal ruiters. De Bréauté accepteerde deze voorwaarde.

Dit soort afgesproken tweegevechten kwamen in de Middeleeuwen in heel Europa voor en maakten, met alles wat er aan voorbereidingen en afspraken aan te pas kwam, deel uit van de riddercultuur. De Slag van Lekkerbeetje is een van de laatste voorbeelden, zo niet het laatste. In de latere, rationelere opvattingen en praktijken inzake oorlogvoeren, zeker ook van Maurits, vond men ze nergens toe dienen en te riskant.

De voorbereidingen

Er volgde nu een uitvoerige briefwisseling tussen De Bréauté enerzijds en Grobbendonck en Lekkerbeetje anderzijds over het hoe, wanneer en waar. De brieven werden over en weer bezorgd door hun beider trompetters, soldaten die, uitgerust met een trompet, tijdens de strijd signalen of oppeppende muziek moesten laten horen, maar die ook vaak als koerier werden ingezet. Opvallend in de correspondentie, zoals die aan ons overgeleverd is, zijn de hoffelijke formuleringen die de correspondenten gebruiken. Grobbendonck noemde de moed van de tegenstander 'voorwaer weerdich eenen Heere ende Cavalier als ghy sijt' en verklaarde: gij moet weten, 'dat ick my heb verblijdt in u couragie, u de handen cussende, dat ghy my de eere sijt doende (aandoet)' om juist met mijn mannen in het krijt te treden. De Bréauté gaf te kennen dat hij het liever zou opnemen tegen Grobbendonck zelf, maar daar kwam toch niets van in. De late naklanken van deze middeleeuwse ridderlijkheid werden aan het einde van de onderhandelingen ruw overstemd door harde taal van Lekkerbeetje. De Bréautés trompetter had diens laatste brief aan Lekkerbeetje overhandigd, op de ochtend van de slag zelf. Alvorens hem terug te laten gaan deed Lekkerbeetje hem in het bijzijn van zijn medestrijders het volgende weten: 'Trompette (trompetter) keert wederom tot uwen meester den heere van Bréauté, ende sult hem van mynen wegen seggen dat wy op heden sullen vechten om onse saeken, om ons leven, ende om onse eere te samen: Ende dat hy geensins en verwachte eenige courtoisie (hoffelijkheid) noch van my, noch oock van eenige van / myne compagnons, want wy geen quartier met onse vyant en syn houdende (wij schenken geen genade)'. Lekkerbeetje en de zijnen zworen vervolgens dat zij al hun vijanden, behalve de trompetter, om hals zouden brengen. Hierna kon de trompetter gaan...

Als gevechtsterrein werd na enig vijven en zessen gekozen voor: 'de heyde van Vucht, te weten tusschen het gerichte (de galg), ende dese stadt (Den Bosch), gemerckt (aangezien) dat de hey daer is de effenste ende het meest plein (open)'. Het is niet duidelijk wie deze locatie heeft voorgesteld, maar het past in het beeld dat wij hebben van het karakter van De Bréauté dat hij er niet tegen opzag de strijd aan te gaan vlak bij het hol van de leeuw, de thuisbasis van zijn tegenstander. De precieze plaats van de slag is vandaag helaas niet meer te bepalen. De Bréauté had voorgesteld dat ze zouden vechten in hun 'hemden', waarmee misschien overhemden, maar waarschijnlijk maliënkolders bedoeld zijn. Maar Grobbendonck wilde – en De Bréauté ging akkoord – dat gestreden werd 'soo (zoals) sy daegelijx gewoon sijn te trecken ter oorlogen'. Het gaat hier om kurassiers, dus ze zullen in hun kuras, hun normale bepantsering, ten strijde getrokken zijn. Als bewapening werd overeengeko-

Mijn onvertsaechede hert, en al te fieren moet,
 Ghedreven door mijn jeucht beleyd' en heete bloet,
 Die my niet luyft' ren liet na 'theylsame vermaen
 En de bevelen my, by mijn VeltHeer ghedaen,
 Heeft my doen treden in een onbedachte strijt
 Met luyden, die heur Eer, en goede name quijt,
 Als valsche schelmen, end' verraders van het landt
 Veroordeelt waren tot de galge, vol van schandt,
 Alwaer ick vromelick als een Soldaet my queet
 End' in het eerft ghetreft, door neer ter aerden smeet
 D'aenvoerder van de geen, die tegens my te Velt,
 Ghecomen waren: end' ben voorts met groot ghewelt
 Gevallen op de rest: maer mijn volck my verliet
 Met bloden moede, dies geraeckt ick int verdriet.
 Ghevanghen sijnde, heeft men my met wreed' bedrieff
 Met coelen bloed' ontsielt, en mijn ontbloote lijf
 Onmenschelick ghetraecteert, so dat niet eenich deel
 Van boven tot beneen, en bleef in sijn gheheel
 Tot dat ick was geschent, met wonden driemael thien,
 Noyt was so fellen doot, in eenighen crijch ghesien.

Jaerdicht op sijn overlijden:

De Heer Van Bréauté een Cloeck VVils Edel Heer/
 Schoot Leckerbeetgen doot/ dies hi Vermoopt VVert VVeet.

Epitaaf ter nagedachtenis van Bréauté, zoals gepubliceerd door Pieter Bor in zijn Geleentheyte van 's Hertogen-Bosch ('s Graven-Hage 1630) 71.

men: 'het sweert ende twee pistollen'³, en als tijdstip: 5 februari 1600, elf uur. Verder is beiderzijds uitdrukkelijk beloofd, dat Lekkerbeetje en De Bréauté ieder met twintig combattanten zouden aantreden en van anderen niets te duchten zouden hebben. Lekkerbeetje en zijn mannen hebben, zo vertelt het verhaal, voor de slag gebiecht en op de ochtend van 5 februari samen mis gehoord, 'biddende Godt om bystant, ende glorie'.

De batalje

Er zijn vlak vóór de strijd wat strubbelingen geweest, veroorzaakt door De Bréauté, die doen denken aan psychologische oorlogvoering: hij heeft uiteindelijk een man meer dan is afgesproken, en deelt dit mee aan Lekkerbeetje, die dan ijlings nog een krijger optrommelt, die nog in bed ligt. Hij verschijnt niet precies op de afgesproken plaats; bovendien schijnt hij ervoor gezorgd te hebben dat er reservepaarden in de buurt waren. Maar Lekkerbeetje besluit over dat alles niet moeilijk te doen en de strijd aan te gaan, meer dan een uur later dan afgesproken. Zijn mannen zijn het daarmee eens, want zij roepen: 'Laet ons gaan, laet ons haerdliever (hen) gaan zoeken ter plaatsen daer zy zijn.' Hij is zo verstandig in een laatste aanmoedigend woordje aanwijzingen te geven wat

te doen als hijzelf, de commandant, mocht uitvallen.

Nadat beiderzijds de trompetters hadden gecontroleerd of het aantal combattanten van de tegenstander en hun bewapening in orde was, zijn ze 'tsamenderhant voorts getrocken met cleyne passen recht nae de plaetse daer den Heer van Bréauté met zijne consoorten gebleven was, omtrint een ure naerden noen (na de middag): de welke Heere van Bréauté hun ziende comen, heeft halte gehouden in goeder ordinantie, met zijn volck, wesende altsamen wel gemonteert (goed toegerust), ende gewapent, elck een syn pistolet inde hant, den haen daer op (dus: schietensgereed): soo oock was de compagnie vanden Luytenant. Int aencomen hebben die trompetters begost haere trompette te slaen, ende terstont soo is den stryt aengegaen zeer furieuselijck van deen ende dander zijde.' Weldra zou het rode bloed fel afsteken op de witte sneeuw.

Meteen in het begin al werd Lekkerbeetje dodelijk getroffen door een kogel die tussen zijn harnas en zijn helm binnendrong. De Bréautés paard viel dodelijk getroffen onder hem ter aarde. Hij besteede direct een nieuw, geen kleinigheid trouwens als je zwaar gepantserd en bewapend bent. Er lagen al gauw zesentwintig paarden dood op het slag-

veld. Eenmaal weer te paard is hij 'wederom zeer furieuselijck inde battailgie gecomen, vermanende ende moet gevende zijn soldaeten', die door het sneuvelen van Lekkerbeetje, en van zijn broer Antonie, toch al vol 'zeer goede hoepe van de victorie' waren. Maar de Bosschenaren, begerig om de dood van hun luitenant en zijn broer te wreken, en gedachtig de gezworen eed, 'hebben seer wel betoont dat sy geen leer iongers in dit stuck (deze onderneming) en waren'. 'Die eene sloech op deen zijde, dander op een ander, een yegelijck (ieder) dede zijn besten om te vinden eenich voordeel, om zijnen vyant te verrassen ende om hals te brengen.'

Inderdaad sneuvelde menig soldaat van De Bréauté, en 'het tweede peert wert wederom onder hem gedoot, maer hier door hy noch zijne couragie niet verliesende, heeft hem (zich) al even dapper geweest'. Hij vocht te voet verder. Maar het mocht niet meer baten. Die van Grobbendonck zagen wel dat het merendeel van de Fransen gesneuvelde was en hielden goed vol.

Even was er binnen hun gelederen nog wat aarzeling en verwarring, toen ze vanuit de stad kanonsschoten hoorden, omdat dit het afgesproken teken was voor het geval de Staatsen hun toch een poets zouden willen bakken door bijvoorbeeld verse soldaten te laten aanrukken.

Achteraf bleek het te gaan om voorbarige vreugdeschoten:

De Tachtigjarige Oorlog in een Notendop

De Slag van Lekkerbeetje speelde zich af tegen de achtergrond van de Tachtigjarige Oorlog. Die begon met verspreide opstandige bewegingen in alle Nederlandse gewesten, waarvan de Beeldenstorm (1566) de meest bekende uiting gebleven is. Philips II, koning van Spanje (1555-1598), was via erfopvolging tevens heer in al de graafschappen, hertogdommen enz. in de Nederlanden. De opstandelingen of 'geuzen' verzetten zich tegen Philips' streven om van al deze gebieden meer één staat te maken, volgens zijn richtlijnen bestuurd. Een andere reden om in opstand te komen was dat Philips het opkomende protestantisme te vuur en te zwaard bestreed. De centrale leidersfiguur van de opstand werd Willem van Oranje (vermoord in 1584). Zijn eerste militaire actie, die uitmondde in de slag bij Heiligerlee (1568), wordt gezien als het begin van de Tachtigjarige Oorlog. Deze actie liep slecht voor hem af, maar later werden successen geboekt, waarvan er enkele in het nationale geheugen zijn blijven hangen (inname van Den Briel in 1572, het mislukte Spaanse beleg van Alkmaar; het begin van 'de victorie' in 1573, Leidens ontzet in 1574).

In 1579 haakten de zuidelijke gewesten af, mede uit vrees voor de onverdraagzame calvinisten, die de harde kern van de opstand waren geworden. Ze onderwierpen zich aan het gezag van de koning van Spanje. De noordelijke gewesten verenigden zich in ditzelfde jaar in de Unie van Utrecht, de basis voor de Republiek der Verenigde Nederlanden, een soort statenbond. In 1581 zwoer deze Philips II af als landsheer. De opstand werd steeds meer een oorlog tussen de in feite al onafhankelijke Republiek en Spanje en tegelijk een burgeroorlog tussen de noordelijke en de zuidelijke Nederlanden, én een strijd tussen calvinisten en katholieken. De Republiek werd bestuurd door de Staten-Generaal in Den Haag, het Zuiden vanuit Brussel, met Madrid op de achtergrond. Vanaf 1598 was het bestuur over de zuidelijke Nederlanden toevertrouwd aan de 'aartshertogen' Albertus en Isabella. De laatste was een dochter van Philips II.

Tegen de eeuwwisseling waren in feite de kaarten geschud en de militaire machten ongeveer in evenwicht. Het gebied van de Republiek besloeg grofweg het westen, het noorden en het oosten van het tegenwoordige Nederland. Het hertogdom Brabant stond grotendeels onder controle van Brussel, maar het noordelijke deel ervan bleef oorlogsgebied. Achtereenvolgens Maurits en Frederik Hendrik, zonen en opvolgers van Willem van Oranje, wisten het huidige Noord-Brabant aan het gebied van de Republiek toe te voegen.

Zo nam in 1629 Frederik Hendrik Den Bosch in, en daarmee de hele Meierij. Het veroverde Brabantse gebied mocht geen lid worden van de statenbond, maar bleef als veroverd gebied (generaliteitsland) bestuurd worden door de Staten-Generaal. Nadat er al van 1609 tot 1621 een oorlogspauze was geweest, het Twaalfjarig Bestand, werd in 1648 de Vrede van Munster gesloten: Spanje erkende de onafhankelijkheid van de Republiek.

een boerenjongen onder de toeschouwers had gezien dat De Bréauté en wie er nog over was van de zijnen niets anders meer deden dan zo goed mogelijk alle slagen pareren, en was op een loslopend paard naar de stad gereden om alvast, als primeur, de overwinning van de Bosschenaren te melden.

Toen dit misverstand was opgeruimd door lieden uit het publiek, 'soo zijn sy wederom zeer furieuselijcken gevallen op de reste van haere (hun) vyanden ende hebben de selve in sulcker vuegen (deze zo) overvallen, dat sy eenige hebben doen de vlucht nemen, doodende de reste, ende onder andere oock den Heer van Bréauté, de welcke wesende zeer gewont, begeerde hen (zich) gevangen te geven, ende groot rantsoen (losgeld) te betalen.' 'Doodende de reste': geen pardon dus, wegens de eed die zij gezworen hadden, en omdat ze niet hun particuliere belangen behartigden, maar 'die rechtveerdige saeke die sy waren beschermende voor Godt, ende voor haerlieder Princen (hun vorsten, namelijk Albertus en Isabella te Brussel).' Er lagen na afloop vier Bossche en veertien Franse dode slachtoffers op het slagveld, nog afgezien van de paarden.

De afronding

Te velde nog hebben de Bosschenaren 'Godt gelooft van (voor) de victorie'. Ze voerden hun vier gesneuvelden naar de stad. Binnen korte tijd zou Grobbendonck De Bréauté en zijn zestien medegesneuvelden naar Holland laten brengen. In Den Bosch werden de overwinnaars met grote vreugde en eerbetoon onthaald.

Het verhaal zoals het tot hertoe verteld is, volgt een nog in 1600 verschenen boekje: *Warachtighe Historie ende Verhael van tghene datter gebeurt is in die Battallie omtrint die Stadt van sHertogenbosch, int iaer ons Heeren 1600. Den 5. Februarij*. Auteur en plaats van uitgave zijn onbekend. In andere bronnen⁴ lezen we dat het lijk van De Bréauté in Dordrecht is geschilderd - met dertig verwondingen - alvorens het, gebalsemd, naar zijn familie in Normandië werd gebracht, waar het in een familiegraf in Néville werd begraven. Waarschijnlijk is het schilderij meegegaan. Het is spoorloos. Ook vernemen we daar dat Lekkerbeetje en zijn gevallen makkers met veel praal begraven zijn in de kerk der dominicanen (predikheren), dezelfde kerk waar ze voor de slag zouden hebben gebiecht en de mis gehoord. Ze kregen een grafmonument, in de nabijheid waarvan een schilderij kwam te hangen waarop ze biddend, in volle krijgsuitrusting en met rode sjerpen, waren afgebeeld. Deze sporen zijn, met de kerk zelf, niet lang na de val van 's-Hertogenbosch verdwenen.

De berichtgeving over de Slag

De Slag van Lekkerbeetje was militair van geringe betekenis, maar riep veel publiciteit op. Hij sprak tot de verbeelding, en werd propagandistisch uitgebuit. De War-

*De maliënkolder
uit het Noord-
brabants Museum
die door Lekker-
beetje gedragen
zou zijn.
(Foto: Koos Post)*

achtighe Historie is duidelijk geschreven door iemand van de Spaanse/Zuid-Nederlandse/katholieke kant, die het verhaal vertelt vanuit de optiek van Lekkerbeetje en Grobbendonck. Vilein is bijvoorbeeld de terloopse mededeling dat De Bréauté reservepaarden achter de hand hield. Hij wordt bovendien voorgesteld als een waaghals en snoever. Lekkerbeetje en Grobbendonck worden gezien als strijders voor de goede zaak van kerk en vaderland.

Maar we hebben ook contemporaine bronnen van Staatse/Noord-Nederlandse/protestantse zijde. Op de eerste plaats is dat het Journaal van Anthonis Duyck. Deze was ten tijde van de slag advocaat-fiscaal van de Raad van State, een hoge functie in het bestuur van de Republiek, en daardoor goed geïnformeerd. Verder beschikken we over een op last van Maurits onder ede afgelegd getuigenis van vier 'lacquaijen' (bedienden) van De Bréauté, gedateerd 11 februari 1600, en over een eveneens op last van Maurits voor schepenen van Breda op 14 februari daaropvolgende afgelegde verklaring van een van De Bréautés trompetters. De bedienden verklaarden ook bij het gevecht aanwezig te zijn geweest.⁵

Duycks verslag is zakelijk en toch levendig. De voorafgaande correspondentie vat hij heel kort samen. Dan schrijft hij: 'Hierop was Briauté vertogen (vertrokken) uyt Geertruydenberch met zijn partije, ende sloop den 4en snachts te Loen op tSant, alwaer hij, die papist (katholiek) was, des morgens vrouch een misse dede doen ende reedt doen (toen) voorts naar Vucht, alwaer Grobbendonck heur (hun) sondt Spaensche wijn, broot ende case'. Ook in het staatse leger waren immers katholieken! Het toegezonden ontbijt is een curieuze bijzonderheid. Duyck maakt ook melding van bezwaren van Mau-

rits tegen het tweegevecht, waarin de edelman De Bréauté tegen de vogelvrij verklaarde 'Bergverkoper' toch geen eer kon behalen. Ook deelt hij mee, dat het De Bréauté was die Lekkerbeetje dood schoot, en ook diens broer en zwager. Hij uit zware kritiek op de doldrieste, individualistische manier waarop de kapitein vocht, zonder gebruik te maken van het wegvallen van de leiding bij de vijand, en zonder gezamenlijke aanpak. Vooral opmerkelijk is echter Duycks versie van de afloop van het gevecht. Duyck vertelt deze zo: toen het voor De Bréauté hopeloos werd, gaf hij, met vier anderen, van wie één nog te paard, zich over 'op toesegginge van goet quartier' (lijfsbehoud); ze lieten toen De Bréauté op een paard plaats nemen om hem naar Den Bosch te brengen. Hij zag toen, dat Grobbendonck een eenheid voetvolk in gereedheid had gehouden. Nadat deze intussen op de hoogte was gebracht van de dood van zijn luitenant, gaf hij zijn ruiters zelf - zoals men later vernomen heeft - het bevel De Bréauté en de zijnen, 'gecommen wesende in de wech ofte strate vande galge', te doden, schandelijk, tegen de op schrift gestelde belofte in. Aldus Duyck. De verklaringen van de lakeien en de trompetter, allen ooggetuigen, wijken niet wezenlijk af van Duyck: ook in hun verhalen werd De Bréauté pas achteraf gedood. De bedienden maken melding van 'een groote pluim op het Casquet (helm)' van De Bréauté, 'ende een op 't hooft van 't paert, ende een groote groene Escharpe (slerp) om den hals van 't paert'. En Lekkerbeetje 'hadde een groote roode Escharpe Gordels wijze'. Zeker vijfhonderd mensen sloegen het gevecht gade, volgens de lakeien. Zij zouden ook gezien hebben hoe De Bréauté en zijn laatste getrouwen na afloop werden vermoord. Het boekje *Warachtighe Historie* staat aan het begin van een Spaanse/Zuid-Nederlandse/katholieke traditie van geschiedschrijving over de Slag van Lekkerbeetje. Daartegenover zitten Staatse/Noord-Nederlandse/protestantse geschiedschrijvers meer op de lijn van Duyck. Nog tot diep in de negentiende eeuw is uitgesproken partijdig over de Slag geschreven.

Een geuzenlied

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog werden talrijke zogenaamde geuzenliederen geschreven, liederen over actuele gebeurtenissen die met de oorlog te maken hadden. Ze werden verspreid op losse bladen en hadden ook een journalistieke en propagandistische functie. Ze werden van tijd tot tijd gebundeld in het 'geuzenliedboek'. Kort na de slag ontstond: *Een nieuw Liedeken, vande Moordadigheide van Anthonius Schets, Heere van Grobbendonck, gheschiet aen den Edele Heere Mons Breauté by 's Hertoghen-Bos*, te zingen op 'De stemme (melodie): van den 51. Psalm, Ontfermt u over my arme sondaer'.⁶ Het is een vrij onbeholpen gedicht, en staat bol van geschimp op Grobbendonck, die een eerloos, meinedig en trouweloos

tiran wordt genoemd. De Bréauté daarentegen is een held, die streed als een Romein betaamt. In de 'tuin' – d.i. het gebied van de Republiek, met Maurits als tuinwachter – is het goed toeven, in het bos – 's-Hertogenbosch – is het niet veilig: er zitten moordenaars.

De slag in de beeldende kunst

Het was in die tijd gebruikelijk dat van geruchtmakende gebeurtenissen afbeeldingen gemaakt werden, die dan via gravures op ruime schaal werden verspreid. Een aantal bekende feiten werd erop verwerkt, maar verder werd het een en ander overgelaten aan de verbeelding van de kunstenaar. De bekendste voorstelling van de slag van Lekkerbeetje is die van Sebastiaan Vrancx, een Antwerpse schilder (1573-1647), die gespecialiseerd was in genrestukken, veldslagen, schermutselingen en dergelijke, en meer dan één schilderij van de slag van Lekkerbeetje maakte. Zijn voorstelling van zaken zette de toon voor anderen na hem, zodat de meeste afbeeldingen erg op elkaar lijken. Op de voorgrond, voor een kluwen vechten-de ruiters, ligt de dode Lekkerbeetje, met rode sjerp. Links en rechts staan op een soort heuveltje de trompetters, links die van de Fransen, rechts van de Bosschenaren. Op de achtergrond ziet men van links naar rechts: de torentjesgalg, de silhouetten van Orthen, 's-Hertogenbosch en Vught – vóór Vught een eenzame toren op de hei; welke? – en tenslotte de Vughtse molen. Het getal der strijders klopt. Behalve Vrancx zijn Joost Cornelis Droochsloot (1586-1666) en Esaïas van de Velde (1590-1630) de bekendste verbeelders van de slag. Schilderijen zijn o.a. te zien in het Noordbrabants Museum, het Bossche en het Vughtse raadhuis, het Vughts Historisch Museum en in de bibliotheek van de Katholieke Universiteit Brabant.

De maliënkolder van Lekkerbeetje

Enkele bronnen vermelden dat een tijdlang in de Rariteit- en Konstkamer van 's-Hertogenbosch de maliënkolders en pistolen van Lekkerbeetje en De Bréauté bewaard zijn. In 1800 werden deze curiositeiten publiek verkocht. Later kwam een maliënkolder in bezit van jhr. A. Martini van Geffen, voorzitter van het Noordbrabants Genootschap, toen geheten 'Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen'. Hij was ervan overtuigd dat het de maliënkolder van Lekkerbeetje betrof, en schreef hierover in een brief: 'De gaten die zich in dezen maliënkolder vertoonden, waarschijnlijk door het schietgeweer bij de verwonding van G. Abrahams veroorzaakt, heb ik doen hechten met zamengebogen ongeklonken schakeltjes, zoo als bij beschouwing zeer zichtbaar is.'⁷ Deze maliënkolder bevindt zich nu in het Noordbrabants Museum, de voortzetting van het museum van het vroegere Provinciaal Genootschap.

Straatnamen

Straatnamen hebben soms de nuttige nevenfunctie van het in de herinnering houden van historische figuren en gebeurtenissen. Vught kan niet verweten worden de slag aan de vergetelheid prijsgegeven te hebben. Het heeft zijn Lekkerbeetjenlaan, De Bréautélaan, De Visélaan en Van Houwelingenplantsoen, genoemd naar de gesnevelde broer van Lekkerbeetje. Dit plantsoen heette eerder Antoni van Houwelingenplantsoen. Omdat dit voor de computer een te lange naam was – acht aanslagen te veel – heeft de oorspronkelijke naam een amputatie moeten ondergaan. Den Bosch heeft een Lekkerbeetjestraat en een Van Bréautéstraat.

* Marcel van der Heijden is historicus en neerlandicus en betrokken bij het Vughts Historisch Museum.

Noten

- 1 Dit artikel is een verkorte versie van mijn boekje *De Slag van Lekkerbeetje*, uitgegeven ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in het Vughts Historisch Museum (Vught 1999), met uitvoerige vermelding van gebruikte bronnen en literatuur.
- 2 De citaten zijn alle uit het boekje *Warachtighe Historie* (1600), zoals het door C.R. Hermans is afgedrukt in zijn *Bijdragen tot de Geschiedenis (...) der Provincie Noord-Brabant*, deel 1 ('s-Hertogenbosch 1845).
- 3 Op de afbeeldingen van de slag ziet men echter ook geweren gebruiken.
- 4 Zie hiervoor C.R. Hermans in zijn genoemde *Bijdragen*.
- 5 L. Mulder (uitg.), *A. Duyck, Journaal (1591-1602)*, 3 dln. ('s-Gravenhage/Arnhem 1862-1866), dl. II. Voor de verklaringen van de bedienden en de trompetter zie C.R. Hermans in zijn genoemde *Bijdragen*.
- 6 *Het Geuzenliedboek*, ed. E.T. Kuiper/P. Leendertz jr., deel II (Zutphen 1925).
- 7 Zie C.R. Hermans in zijn genoemde *Bijdragen*.